

la Sra. Justina Ruiz de Conde són acurades; que l'aspecte sota el qual ha estudiat les quatre grans novel·les objecte del llibre és interessant, i que també ho és la conclusió de l'autora, ço és: que el matrimoni secret és la fórmula espanyola de l'amor cortès.

Pere BOHIGAS

ANGEL GONZÁLEZ PALENCIA: *Moros y cristianos en la España medieval*. Estudios histórico-literarios. Tercera serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1945. VI+350 pàgs.+8 làms. — *Del «Lazarillo» a Quevedo*. Estudios histórico-literarios. Cuarta serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1946. VIII+432 pàgs.+9 làms. — *Eruditos y libreros del siglo XVIII*. Estudios histórico-literarios. Quinta serie. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1948. VIII+446 pàgs.+1 quadre genealògic.

El malaguanyat autor dels treballs que són recensionats ací havia començat, durant els darrers anys de la seva vida, a aplegar en forma de llibre els seus articles dispersos.¹ Els tres volums darrers d'aquesta recopilació apleguen un total de trenta-set articles, referents a temes històrico-literaris espanyols relacionats amb la cultura aràbiga el primer, a l'època que va des del *Lazarillo* a Quevedo el segon, i al segle XVIII el tercer.

El primer article de *Moros y cristianos en la España medieval*, titulat *El Islam y Occidente* (discurs de recepció a l'Acadèmia de la Història), és una simple enumeració dels contactes amb l'element aràbic que trobem a la toponímia, al vocabulari, a les institucions, a la literatura... Article de divulgació, malgrat el seu caràcter acadèmic, no diu res de nou. Repeteix amb entusiasme la teoria de Ribera sobre l'origen de la poesia èpica, de la lírica i de la novella. Parla de Turmeda i de Ramon Llull, i algunes vegades en cita obres en castellà, amb la qual cosa pot donar a entendre que així estava escrit llur títol originari. En qualsevol aspecte de la cultura occidental creu trobar influències aràbigues decisives. — També de les empremtes que els àrabs deixaren a Espanya parla l'article *Huellas islámicas en el carácter español* (publicat abans a *HR*, VII (1939) 185-204), bé que aquest en un to polèmic. És una discussió, portada amb no massa serenitat, de la Història d'Espanya de Louis Bertrand; és de doldre que alguns cops es deixi dur per una vehemència extracientífica (cal, però, tenir en compte que es tracta d'una conferència llegida l'any 1937 a Granada). — Els altres articles no tenen tant d'interès per a nosaltres, perquè, en general, s'aparten del nostre camp d'estudi: *Noticias sobre D. Raimundo, arzobispo de Toledo* (*SpF*, VI (1936), 90-141), on aporta algunes noves dades biogràfiques del gran arquebisbe i puntualitza el significat de l'anomenada escola de traductors de Toledo; *El catálogo de las ciencias por Al-Farabi* («Las Ciencias», vol. I, núm. 4, Madrid 1934), dedicat a estudiar el manuscrit de l'Escorial núm. 646 que conté el tractat inèdit d'aquest títol, del qual dona un resum; *Toledo en los siglos XII y XIII*, conferència on és estudiada geogràficament la ciutat en aquell temps; *Carta de esclavitud voluntaria de una mora de Gaibiel* (*RABM*, XXXV (1917), 347 ss.), on exposa el

1. Vegeu la recensió dels dos primers volums, pels Srs. M. COLL I ALENTORN i J. CARBONELL I DE BALLESTER, dins els *ER*, I, 287-291.

problema jurídic de l'esclavitud voluntària dins del dret musulmà ; *Nuevos datos biográficos de Don Gonzalo de Zúñiga, obispo de Jaén* (BBMP, XI (1929), 22-39), on confirma la falsedat del seu empresonament per part dels moros i dóna alguna nova dada biogràfica ; *Romance de Gerineldo en Albarracín* («Aragón», febrer 1929), on reproduïx la versió d'aquest romanç que presenta algunes variants en relació amb les conegudes anteriorment. — Anotem, també, els articles més breus : *Mosén Diego de Valera en Cuenca* (BBMP, VIII (1926), 3-14), *Don Pedro Niño y el condado de Buelna* (BBMP, XVIII (1932), 105-146), *Alvar García de Albornoz* («El Centro», Cuenca, 1 desembre 1923) i *Unas casas del condestable Don Miguel Lucas de Iranzo* («Norte Andaluz», 4 maig 1924).

La quarta sèrie d'aquests estudis històrico-literaris conté els següents : *Leyendo el «Lazarillo de Tormes»* (*Notas para el estudio de la novela picaresca*) («Escorial», 1944, 9-46), on es proposa de demostrar, contra la interpretació normal, l'irrealisme de la picaresca espanyola, puix que el realisme que tothom hi veu no és més que un pretext literari. Estudia les aventures una per una, i exposa el que tenen d'irreals. Explica, per exemple, que no és cert que el *caballero* passés gana, perquè els plats espanyols són molt suculents, i cita les *monchetas* catalanes. No entenc que això sigui una demostració, i menys d'on ha tret aquest nom. — És molt interessant la *Polémica entre Pedro Mantuano y Tomás Tamayo de Vargas, con motivo de la «historia» del Padre Mariana* (BRAH, LXXXIV (1924), 331-351), on és exposat un plet entre Mantuano, que atacava el P. Mariana, i Tamayo, que el defensava. La disputa sorgí quan Tamayo intentava de publicar una *Defensa de la Historia del Padre Mariana*, i Mantuano sollicità que es recollís aquest llibre ple d'insults contra ell, i dóna una idea molt clara de com es desenrotllaven els plets en el segle XVII. G. Cirot havia ja tractat aquest tema en *Mariana historien* (Bordeaux 1905), però González Palencia va trobar el plet original i l'exposa amb molt més detall. — D'un caràcter semblant són els treballs titulats : *Quevedo, pleitista y enamorado* (discurs llegit a l'Institut de España), *Quevedo por de dentro* (conferència) i *Quevedo pleitista* (RBAMAM, XIV (1945), 255-347). En realitat, aquests tres articles en constitueixen un de sol i, encara, es repeteixen molt. Són, en conjunt, un estudi detalladíssim dels plets que Quevedo sostingué sobre la Villa de la Torre de Juan Abad que li cedí la seva mare. *Un administrador de Quevedo* («Mediterráneo», València 1945), aporta noves dades sobre la vida de l'escriptor castellà. — Els restants articles són : una breu nota titulada *El mayorazgo de Don Francés de Zúñiga* (RUM, I (1940), 14-20), on es tracta de la fundació del *mayorazgo* del famós bufó de Carles V a favor del seu fill Alvaro de Zúñiga ; *El cancionero del poeta George de Montemayor* (Pròleg a l'edició per la Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid 1942), que es proposa de donar a conèixer la seva figura com a poeta, pràcticament oblidada des del segle XVI ; *El testamento de Juan López de Hoyos, maestro de Cervantes* (RABM, XLI (1921), 593-603), amb un quadre genealògic de la família ; *Noticias biográficas de Francisco de Figueroa* (pròleg a les seves poesies publicades per la Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid 1943) ; *Notas sobre Francisco de Figueroa (en colaboración con Don Eugenio Mele)* (RFE, XXV (1944), 333-380), on publica dos sonets inèdits d'aquest poeta (*Gasta y consume el tiempo toda cosa, i Biendo su bien tan lexos mi desseo*) i les poesies en lloança de Figueroa aparegudes en la primera edició (Lisboa 1625), de les seves *Obras* i intenta una biografia de Figueroa (contra l'opinió d'Astrana Marín, confirma l'existència d'un Francisco de la Torre que no és el mateix Figueroa) ; *Don Diego Hurtado de Mendoza, varón*

de letras («Haz», Madrid 1943); *Julia Gonzaga, Carlos V y Juan de Valdés* («Haz», Madrid 1944); *El Padre fray Juan de los Angeles y sus «Diálogos de la conquista del reino de Dios»* (pròleg a l'edició dels diàlegs per la RAE, Madrid 1946); *Las «Empresas políticas» de Don Diego de Saavedra Fajardo* (RNE, III (1943), 54-69).

El darrer dels volums que comentem conté els següents treballs: *Don Francisco Cerdá y Rico, su vida y sus obras* (BRAE, XV (1928), 94-129, 232-277, 315-346, 473-489), estudi pacient i minuciós, on Cerdá és assenyalat com a precursor de Gallardo i dels crítics del segle XIX que renovaren l'estudi de la història literària castellana; *Tonadilla de Garrido* (RBAMAM, III (1926), 241-245), on, al costat del text d'aquesta tonadilla, són exposades les incidències que va provocar en ésser cantada en un teatre de Madrid; *Dos cartas inéditas de Hervás y Panduro* (RFE, XXVII (1944), 455-463), publicades amb abundants aclariments i notes (sembla que són les úniques conservades actualment i una d'elles no havia estat mencionada en cap obra sobre el seu autor); *Nuevas noticias bibliográficas del abate Hervás y Panduro* («Miscelánea Conquense», I (1929), 199-296; i, sense els apèndixs, a RBAMAM, V (1928), 345-359), on són reportats els contratemps que Hervàs tingué amb la censura en publicar la seva *Historia de la Vida del Hombre*, i resumida la *Respuesta Apologética* en la qual respon als atacs d'aquella (hom l'acusava d'usar termes italianitzants i gallicismes i el titllava d'heretge); *Noticias de cuando la Academia no tenía casa* (BRAE, XXV (1946), 303-311), que tracta de quan l'Acadèmia de la Llengua celebrava les seves sessions al domicili de Juan Curiel i intenta de localitzar aquesta casa; *El alumbrado público de Madrid en el siglo XVIII* («Filosofía y Letras», Madrid 1918); *Joaquín Ibarra y el juzgado de imprentas* (RBAMAM, XIII (1944), 5-47), interessant article on són reportats els conflictes entre els impressors i el juez de imprentas relatiu als obstacles posats per la censura, tant per raons morals com per les tècniques degudes a la mala qualitat dels papers usats en les edicions; *Dos testamentos de Joaquín Ibarra* («Bibliografía Hispánica», VI (1947), 394-401); *La tarántula y la música (creencias del siglo XVIII)* (RTP, I, 1944), estudi de l'anomenat expedient de la tarantula tramitat l'any 1782, en el qual són recollits una sèrie de casos de persones picades per la tarantula i curades amb el ball de la tarantella; *Notas sobre la enseñanza del francés a fines del siglo XVIII y principios del XIX* (RNE, número 23 (1942), pàgs. 26-34), on són donats a conèixer alguns expedients sobre autorització per a l'ensenyament de la llengua francesa (l'autor indica que no ha trobat notícies d'escoles amb llicència oficial anteriors a 1786). — Al final d'aquest volum hi ha una llista de les nombroses publicacions de González Palencia.

No cal dir el servei que aquests reculls d'articles, malgrat que no tots ells siguin d'un valor absolut, fan a l'estudiós de les lletres castellanés. Amb ells l'autor justifica la fama de què gaudia d'un dels més laboriosos erudits espanyols.

E. HERNÁNDEZ i ROIG